

INESE KRŪMIŅA

VILKME

ZVAIGZNE

821.174-31

Kr 895

Grāmatas un vāka dizaina autore **Zane Ernštreite**

Inese Krūmiņa

VILKME

Apgāda Zvaigzne ABC vadītāja *Vija Kilbloka*

Redaktore *Kristīne Kupce*

Korektore *Justīne Dižpētere, Elīna Vēja*

Mākslinieciskā redaktore *Inguna Kļava Švanka*

Maketētāja *Iveta Kļaviņa*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA, K. Valdemāra ielā 6, Rīgā,

LV-1010. Red. nr. R-467.

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Inese Krūmiņa, 2020

© Mākslinieciskais noformējums, literārā apdare,

Apgāds Zvaigzne ABC, 2020

ISBN 978-99340-8831-5

Esmu uzrakstījusi stāstu par vienas dzimtas trīs paaudžu cilvēku dzīvēm. Par to, vai viņi spēja izaugt cauri pārbaudījumiem vai tomēr padevās. Par to, kā un no kā veidojās viņu personības. Par to, kā caur paaudzēm atkārtojas uzvedības modeļi un likteņstāsti. Es pati šo atkārtošanos spilgti apziņājos, mācoties sistēmfenomenoloģijas (Helingera) metodi. Aptverot, cik lielā mērā mēs katrs rīkojamies ne pēc brīvas gribas, bet sekojot iepriekš iedibinātiem “musturiem”, pat sabijos. Vēlāk parādījās arī apjēgsme, cik svarīgi ir pieņemt visus, kas pirms manis bijuši, tādus, kādi viņi ir. Tas dod gan spēku, gan brīvību.

Lai gan zināmā mērā grāmata ir autobiogrāfiska, tā tomēr nav dokumentāla hronika, bet gan subjektīva manas dzimtas nostāstu interpretācija. Lielākā daļa personvārdu nav īsti, arī daļa notikumu ir izdomāti. Īsta ir mana pieredze ar viņiem visiem, un tas ir gan slogs, gan balva.

Kādēļ es rakstīju?

Lai tiktu izgaismota caur dzimtu iegūtās dzīvības un dzīves pilna cena, ko mēs katrs savā veidā maksājam. Lai būtu iespējams “no malas” ieraudzīt, ka vienā un tajā pašā situācijā katram iesaistītajam ir savs redzējums, sava patiesība, un brīžiem tās saduras ļoti asi. Lai cilvēki varētu saskatīt kopsakarības, palūkoties uz cēloņa un seku likuma darbību un tādējādi mācīties no citu kļūdām, nevis tikai no savējām. Lai kļūtu acīmredzama mūsu katra dzīvības vērtība, kuru nevar apmaksāt nevienā taustāmā vai virtuālā valūtā. Tikai mīlestībā...

Mīlestībā pret savējiem un visiem citiem,

Inese Krūmiņa

Rīgā, 2020. gada rudenī

JĀNIS

KATRĪNA

MĀRTIŅŠ

Mārtiņš vairs nespēja piecelties no lāvas. Paraša bija turpat blakus, bet viņš nespēja. Viņš mēģināja piespiest ķermeni piecelties, bet tas neklausīja, nebija spēka. Tagad viņam nepakļāvās vairs pat paša ķermenis. Tādu kā viņš barakā bija daudz – dizentērija. Vārguļi gan ātri atdeva no tās galus, bet tādi vīri kā Mārtiņš... ar cara armijas un cietuma darba rūdījumu? Viņš bija nonācis tik tālu, ka viņam nepakļāvās vairs nekas. Viņš bija zaudējis lielo cīņu, kas bija visa viņa dzīve.

Pakļaušanās bija viņa dzīves jautājums. Tiklīdz viņš vairs nekarājās mātes brunčos, varbūt pat vēl agrāk, Mārtiņš bija apjēdzis, ka tēvs pakļaujas mātei. Viņa bija tā, kas valdīja mājās un saimniecībā, noteica likumus, kontrolēja to izpildi un bargi sodīja parniecīgāko pārkāpumu. Un tēvs klusēja un pakļāvās. Vēlāk Mārtiņš uzzināja, ka vectēvs Jānis bija Grāvos atnācis par iegātni. Skaidrs, ka viņš pakļāvās savai Ilzei, bagātajai Grāvu saimniekmeitai. Bet tēvs? Viņš taču bija māju

mantinieks un saimnieks, tomēr Katrīnas priekšā vienmēr klusēja. Arī toreiz, kad Mārtiņš, mazs būdams, netišām bija sasitis druskās lielu vāzi, kas bija dārga dāvana no kāda ārzemju viesā. Māte noslānija viņu ar grožiem, un tēvs klusēja. Māte bija paredzējusi, ka viņš, kā jau vecākais dēls, būs galvenais mantinieks un turpinās saimniekot Grāvos, bet viņš bija nolēmis nepakļauties, dzīvot pa savam. Kad Mārtiņš tiem pateica, ka rekrutējas cara armijā, māte piesarka un nošņāca: "Tikai nedomā pēc tam te rādīties, vanckars tāds!" –, bet tēvs, kā parasti, klusēja.

Armija bija skaidra sistēma ar noteiktu kārtību, skarbiem, bet viegli saprotamiem un izpildāmiem likumiem, un Mārtiņš drīz vien sāka virzīties pa dienesta pakāpēm uz augšu, jau pēc diviem gadiem viņš kļuva par vahmistru. Virsnieku skola. Tad karš. Bads, aukstums, naids, kur žēlastības nepazina ne cilvēki, ne zirgi, bet viņš zināja, ka izturēs. Viņš nepakļausies. Lielinieku revolūcijai sākoties, Mārtiņš jeb, kā pulka biedri viņu sauca, Marķin Janovič bija jau štābrotmistrs, un viņā kvēloja nerimstošs niknums pret komunistiem – visiem kopā un katru atsevišķi. Kad Brīvprātīgo armijas Pirmo jātnieku divīziju Krimā uzņēmās komandēt Vrangelis, Mārtiņš sāka sajust karu kā mākslu, kā stratēģijas un taktikas mākslu, kas nav tikai teorija, bet ir pati dzīve. Visa dzīve ne, tomēr daļa tās.

Otra viņa dzīves daļa arī bija radusies no kara, bet pati par sevi nebija saistīta ar karu. Donas kazaku atamana Spiridona Vološina mājās viņš bija sastapis dievieti. Atamana meita Marija bija grieķu dieviete – neticami daļa, tumšiem, viegli viņņainiem matiem,

baltu ādu, tik maiga un neizdibināma, Afrodīte un Persefone vienā personā. Viņas māte bija grieķiete, un, kaut arī āda bija zaudējusi marmora gludumu, tās sejā arī bija vērojami dievišķi vaibsti. Viņš aplidoja Mariju kā mātēdams, bet viņa tikai nolaida skatienu. Lielākais, ko viņš spēja panākt, bija rožains sārtums, kas reizēm viegli iekrāsoja viņas vaigu galus. Viņš ilgi domāja, kā lūgt Vološinam Marijas roku, līdz padoms bija rokā. Nākamajā svētdienā, kad viņš bija ieaicināts pusdienās, Mārtiņš piejādams neatdeva vis pavadu zirgu puisim. Viņš bija prasmīgs jātnieks, un Baltiņš viņu labi izjuta un precīzi klausīja. Mirkli tie abi bija izlocījušies caur durvīm, un Mārtiņš stāvēja Vološinu viesistabā, nenokāpis no zirga. Marija bija piesarkusi stiprāk nekā citkārt, bet Vološina piemiegtajās acīs vīdēja atzinība. Mārtiņš lūdza tēvam meitas roku, bet Spiridons domīgi norūca, ka vispirms aprunāsies ar meitu. Tēvs aprunāsies ar meitu, nevis izdos viņu pie vīra pēc saviem ieskatiem? Mārtiņam sagriezās pakrūtē, varens atamans ļaus jaunai meitenei izdarīt izvēli?! Bet bija jāgaida Spiridona galavārds, kaut arī viņš ietu runāties ar vardēm dīķi.

Lai gan karalaika kāzas, tās bija plašas un greznas, Vološinam piederēja lielākā saimniecība visā Mariupoles apkārtnē. Labi, ka Mārtiņam vajadzēja uz kāzām tik vien kā nospodrināt mundierim pogas. Pēc kāzām Mārtiņš iemīlējās savā Marijā arvien vairāk un vairāk – viņa bija tik kautra un reizē ugunīga, tik labsirdīga un lēnprātīga, un tomēr viņā varēja nojaust kādu neizdibināmu spēku. Bet karš ritēja savu gaitu, viņi gāja uz Caricinu un to ieņēma. Vrangeļa vadībā patiešām bija vērts karot.

Kad pasaulē nāca viņu pirmdzimtais bērns – meitenīte –, Mārtiņš bija bijis projām vairāk nekā trīs mēnešus. Marija bija viņam dāvājusi bērnu, dārgu velti, un viņš nolēma meitenīti nosaukt par Veltu. Drīz pēc tam Vrangeli atcēla no amata. Mārtiņš to pārdzīvoja kā personisku sakāvi. Bet atkāpties nebija kur. Pareizāk sakot, vajadzēja atkāpties. Visiem kopā, ar karabiedriem, ar sievu un zīdaini – uz Krimu, uz Sevastopoli. Krimas pussala tagad bija viss, kas atlicis no brīvās Krievijas, un tai no visām pusēm mācās virsū sarkanie. Tad – bija tomēr taisnība zemes virsū – Deņikins bija atgriezies Vrangeli armijā un komandēšanu nodevis pilnībā viņam. Un Vrangelis pierādīja, ka viņš prot ne tikai vadīt karadarbību, bet bija arī talantīgs valsts vadītājs, tikai viņu valsts bija pārāk maza pret nāvējošo sarkano teroru. Mārtiņš karoja ar pilnu atdevi, karš bija viņa pasaule, karš bija viņa esība un sūtība. Līdz beidzot nāca kauja pie Perekopa un kaunpilna sagrave, kas Mārtiņam gan ļāva izglābties pašam un izglābt ģimeni, tomēr vēl vairāk uzpūta sirdī degošās naida liesmas pret sarkanajiem, pret nelietību, pret jebkuru pārkāpumu likumības un taisnības priekšā.

Viņi bija uz kuģa, kas peldēja uz Konstantinopoli. Karavīri, sievietes, raudoši bērni, sirmgalvji, mantas, viss juku jukām. Marija sēdēja uz maisa turpat uz klāja un auklēja aizmigušo Veltiņu, kad Mārtiņš kaut ko ievēroja. Kāds noslienājis maitasputns blenza uz viņa sievu ar neslēptu iekāri. Nepagāja pat sekunde, kad viņš bija nelieti aizvilcis uz kuģa pakalgalu un iebadījis tam ribās ar pistoli. “Kā tu labāk gribi pārkrist pār bortu – dzīvs vai nošauts?” viņš pavisam rāmā balsī jautāja.

Tā draņķa acīs bija redzama panika. “Tā ir mana sieva, saprati, tu kucedēls?!” viņš turpināja tikpat rāmi. Kucedēls apstiprinoši māja ar galvu. Mārtiņš ievēroja vēl kaut ko – maitasputns bija pieslapinājies bikses. Mārtiņš nospļāvās un devās atpakaļ pie savām meitenēm. Viņam bija plāns. Konstantinopolē viņi ilgi nepalik, Vološins bija iedevis znotam paprāvu krājumu zelta nebaltām dienām. Ar to vajadzētu pietikt, lai tiktu uz Dzimteni... galu galā viņš bija vecākais dēls, Grāvu likumīgais mantinieks.

Grāvu pagalmā neviena nebija. Mārtiņš piekļāvēja un gāja istabā. “Tu!” tā bija māte, “dzīvs!” Tēvs piecēlās no krēsla, apkampa viņu ap pleciem un paklapēja pa muguru, klusēdams, kā vienmēr. “Jēzus Marija, tu neesi viens!” – “Jā, māt, tā ir mana sieva Marija un mūsu mazā Velta.” Mārtiņš jau zināja, ka ar salūta zalvi viņu te nesagaidīs, te viņš bija Mārčus, puiselis, kas uzdrošinājies sacelties pret māti. Bet, kamēr mājas vēl nebija norakstītas brālim Krišum, viņš bija atgriezies, lai šeit būtu likumīgais saimnieks. “Labs vakars!” māte apslaucīja roku priekšautā un pastiepa uz Marijas pusi tā, ka nevarēja saprast – vai paspiešanai vai bučošanai. “*Dobrij večer, matuška,*” Marija teica un dziļi paklanījās. “Ā, labākais, ko tu plašajā pasaulē esi spējis atrast, ir krieviete...” Māte bija pavilkusi pastiepto roku zem priekšauta. Mārtiņš saņēma visus spēkus, lai pārvarētu sprādzienu, kurš rāvās laukā. Viņš uzvarēs, lai arī tas prasītu neiespējamo. “Tev ar viņu nebūs jādzīvo, es ar viņu dzīvošu.” Mieram, kas skanēja viņa balsī, bija metāliska piegarša. “Māt, tev tāli ciemiņi ieradušies, klāj galdu,” viņš turpināja. Un

māte, ne vārda neatbildējusi, sakniebtām lūpām sāka klāt galdu.

Pēc gada jau varēja teikt, ka Mārtiņš ir savu panācis. Māte bija atzinusi viņa pārākumu, lai gan Mariju viņa nicināja un līdzī viņai – arī visi citi radi. Viņš neprata jokus un nemērija ar mēru – ne karojot, ne strādājot, un vēl vienas spēcīgas vīrieša rokas saimniecībai ļāva uzplaukt. Tad nāca uzaicinājums atjaunoties militārajā dienestā un doties uz Jelgavu – tur cietumā bija atbrīvojies maiņas priekšnieka postenis. Mārtiņš brīdi pārdomāja, tad piekrita. Vološina zelts vēl bija atlicis, un kopā ar paša iekrājumiem sanāca nelielai mājiņai Rūpniecības ielā. Marija ar bērnu palika Grāvos – laukos bija veselīgāks gaiss, un arī Mārtiņam pašam bija atnākusi atskārsme, ka Marijai jāmacās runāt latviski, lai iederētos starp citām virsnieku sievām. Mārtiņam šķita, ka pagājušas pāris nedēļas, kamēr viņš iejuties jaunajā dienestā, bet bija jau rudens. Grāvos labība bija novākta, un sievietes lasīja kastēs ābolus. Marija skrēja viņam pretī, un mazā Veltiņa tipināja nopakaļus, viņš satvēra Mariju ap vidukli un sajuta viņas siltumu izplūstam ap viņiem. Kā viņam bija pietrūcis šīs sievietes! Vakarā tēvs ar Krišjāni pārbrauca no dzirnavām, patiesībā Krišjāni, tāpat kā Mārtiņu, šeit neviens nesauca pilnā vārdā, viņš bija un palika puišelis – Krišus. Krišus tikai uzkāra zirga sakas uz āķa un izgāja atpakaļ ārā, vakariņas neēdis. Mārtiņam nebija vaļas prātot, kas viņam lēcies; ja grib, lai tur ļaunu prātu, – kaķa lāsti debesīs nekāpj.

Uz Ziemassvētkiem Mārtiņš dabūja brīvu veselu nedēļu. Grāvi bija bagāta saimniecība, tēvs ar māti ne

tikai labi dzīvoja un bija varējuši bērnus izskolot – jaunākā māsa Erna studēja Rīgā par advokāti, un mazais brālis Roberts garīgajā seminārā –, bet Grāvos mācēja arī svinēt. Māte locījās ap krāsni, un pīrāgu smarža izplūda pa māju, radot gaisīgu bērnības sajūtu. Plīts galā sutinātie kāposti pamazām metās brūni, cepetis čurkstēja lielā bļodā, un panna bija pilna ar asinsdesām; Marija patlaban nesa augšā no pagriba pastēti un auksto gaļu. Māte vēl cepa arī piparkūkas un ābolus ar kanēli. Mārtiņš palika zem stikla bumbuļiem izpušķotās eglītes savas dāvanas – mātei lielu, mežģīņrakstā tamborētu lakatu, tēvam pīpi ar sudraba iemuti, Veltiņai brūnu spēļu lāci un Marijai, mīļajai Marijai, mazu samta kastīti, kurā gulēja pareizticīgo krustiņš ar skaisziem gravējumiem smalkā sudraba ķēdītē. Tēvs šūpoja Veltiņu uz kājas, rādīdams “tā brauc kungi, tā čigāni”, un mazā smējās aizvilkdamās, kad viņš to pameta gaisā – “grāvī, spurkš!”. Veltiņa runāja tekoši latviski, un Mārtiņam sirdī ieplūda zeltains miers. Māte ar Mariju sāka klāt galdu, un Mārtiņš ievēroja, ka mātei drusku trīs rokas. Pārgurusi vai arī pakļāvusies Marijai, lai gan šķita, ka Marija nemaz necentās kādu pakļaut.

Ienāca Krišus, viņi sarokojās. “Tu viens?” Mārtiņš centās būt draudzīgs. “Vai tad tev nevienas vēl joprojām nav?” – “Tu gan būtu gribējis trīs kaķes vienā maisā,” Krišjānis bija strups. Tātad Marija tomēr sev uz galvas kāpt neļauj, tas bija pavisam labi. Tēvs sāka lasīt no Bībeles, bet viņš vairāk runāja no galvas, acis kļuva pamazām arvien švakākas. Viņi ēda, dzēra un runāja – par to, ka bijis labs gads, par ražu, par lopiem, par jauno kūti, ko pavasarī sāks būvēt. Veltiņa bija aizmigusī, un

Marija aiznesa bērnu uz gultiņu. Tēvs ņēma rokās vijoli. Krišus spēlēja ermoņikas, un Mārtiņš uzdziedāja. Marija noraudzījās viņos mirdzošām acīm, bet māte nelikās ne zinis. Naktī Marija Mārtiņam čukstus lūdzās: “Neatstāj mani vienu!” Ko niekus! Te viņa bija drošībā, un turpmāk, jā, turpmāk viņš atbrauks katru mēnesi un vasarā ņems atvaļinājumu uz divi nedēļām. Lai gan tikai čukstus solījies, vārdu viņš turēja.

Tajā reizē viņš atbrauca jau sestdienā. Saule cepināja kā traka, bet Grāvi bija tukši. Neviena paša. Stalli Mārtiņš atrada tēvu, kurš bija slīpi izlaidies uz siena gabanas. “Kur visi?” – “Māte ar Veltiņu aizgāja meža zemē,” tēvs, iztraucēts no snaudas, berzēja acis. “Un Marija?” – “Marija ar Krišu aizgāja uz Lielupi nopeldēties.” Labi, viņš paiesies pretī. Ceļš veda starp Grāvu varenajiem labības laukiem, līdz ielocījās upmalas kārklos. Pārdesmit metru aiz kārkliem bija peldvieta, bet viņi jau nāca atpakaļ. Marija vieglā, plandošā vasaras kleitā, tik kārdinoša, ka ne acu atraut, un Krišus... tagad Mārtiņš redzēja, ka viņa brālis vairs nebija puiselis, bet jauns vīrietis, izskatīgs, augumā garāks nekā Mārtiņš. Viņš kaut ko Marijai stāstīja, un viņas smieklī sabira kārklos kā sudraba zvaniņi. Skaists pāris, Mārtiņam pazibēja doma, un viņš nopurinājās. Vai viņš juka prātā? Tie abi bija viņa, tā bija viņa sieva, un tas bija viņa brālis, nekāds pāris tur nebija un nevarēja būt! Divas nedēļas aizlidoja vēja spārniem. Viņš joprojām bija kā traks pēc Marijas, un viņa ļāvās viņa kaislei, viegli drebēdama, atvērda viņam paradīzes vārtus. Tad atkal Jelgava, un ziemā viņš pirmo reizi atbrauca Marijai pakaļ, lai aizvestu uz virsnieku balli. Tumšzilā tafta kleita un

smalkais zīda lakats viņai lieliski piestāvēja, un viņa prata vienkārši cēli stāvēt līdzās, runāt nemaz nebija nepieciešams. “Jums ir brīnišķīga sieva, kapteini Berg,” pie viņa bija pienācis pulkvedis Vilks, “kāpēc jūs viņu no mums slēpjat kā tādu Pelnrušķīti?” Vilks nelaida garām nevienus brunčus: lina, vilnas vai zīda – visus tos viņš prata īstā mirklī uzraut gaisā. Nu nē, miļo Vilciņ, bāz nu savu pipeli tarbā un kar uz vadža, Mārtiņš nodomāja, bet skaļi atbildēja: “Kā Pelnrušķītei viņai pienākas kristāla pils, kādu es ar saviem peticīgajiem spēkiem nevaru te, Jelgavā, nodrošināt, pulkveža kungs.” Vairs viņš Mariju uz Jelgavu nevedīs.

Lieldienās Mārtiņu gaidīja divas ziņas – sliktā un labā. Marija gaidīja otro bērnu, un tas bija brīnišķīgi. Bet māte bija nostājusies kā āzis uz šauras laipas – vai nu lai viņš brauc mājās, vai lai ņem Mariju un bērnu līdzī uz Jelgavu un dzīvo, kā māc. Jā, pavasaris nāca, un lauki sauca pēc darba rokām. Un tā trakā varēja piespiest tēvu pārrakstīt saimniecību Krišum. Mārtiņš aizbrauca pavisam domīgs, bet drīz vien jau bija atradis labu risinājumu – līdz ar paaugstinājumu amatā viņš varēja iekārtoties uz pusslodzi un dzīvot gan pilsētā, gan laukos.

Tomēr viņš atbrauca tikai uz Vasarsvētkiem, toties ar skaidri saplānotu darba grafiku – nedēļa Grāvos, nedēļa Jelgavā, un pļaujas laikā viena papildu nedēļa brīva. Grāvu pagalmā bija izbūvēta smilšu kaste, un Velta tur spēlējās. Viņai ritēja piektais dzīvības gads, un, ja viņa būtu bijusi zēns, tad Mārtiņš varētu domāt, ka redz sevi bērībā, tikai smilšu kastes viņam nekad nebija bijis. Viņš sabučoja meitu un gribēja uzsviest